

■ СОЦІАЛЬНА СФЕРА. РОЗВИТОК ТЕРИТОРІЙ

УДК 33: 332.14

МАРКЕТИНГОВІ СКЛАДОВІ В УПРАВЛІННІ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІЙ ©

*Х. І. КАЛАШНІКОВА,
кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри
менеджменту і адміністрування,
Харківський національний
університет міського
господарства імені О. М. Бекетова
(м. Харків)*

Досліджено сучасні проблеми соціально-економічних змін у містах. Метою роботи визначено дослідження маркетингових складових в управлінні розвитком територій шляхом використання комплексної системи показників, яка дозволяє оцінити стратегію соціально-економічного розвитку міста.

Обґрунтована проблема маркетингу територій. Наведено пошук шляхів їх рішення. Запропоновано в якості інструменту оцінки стратегії соціально-економічного розвитку територій використовувати комплексну систему показників. Ця система повинна вирішувати три основні завдання: попередній аналіз ситуації територій, оцінку очікуваного ефекту від заходів, запропонованих у стратегії, моніторинг виконання визначених стратегічних цілей.

Ключові слова: територія, місто, соціально-економічний розвиток, маркетингові складові, комплексна система показників, інтегральний показник, індикатор, ваговий коефіцієнт.

Табл. 1, Літ. 8.

Постановка проблеми. Результати комплексних досліджень показують, що на регіональному рівні (на відміну від мікроекономічного) інструменти оцінки тенденцій і динаміки соціально-економічних змін у містах, а також стратегій його розвитку опрацьовані недостатньо, бракує методичного інструментарію для науково обґрунтованого прийняття стратегічних управлінських рішень та вибору пріоритетних напрямів розвитку, що базуються на повноцінній інформації щодо тенденцій та динаміки змін в регіональній соціально-економічній системі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми маркетингу території присвячено праці вітчизняних вчених: І. Буднікевич, І. Антохової [1, с. 33-39], А. Ключник [3, с. 468], С. Лисенко [5, с. 219-225], І. Саврас [7, с. 163-167], В. Борщевського, Т. Васильціва [8, с.176] та ін. Водночас питання розвитку ефективного територій залишаються недостатньо глибоко дослідженими та потребують подальшого вивчення та наукового обґрунтування.

© Х.І. КАЛАШНІКОВА, 2016

Формулювання цілей статті - дослідження маркетингових складових в управлінні розвитком територій шляхом використання комплексної системи показників, яка дозволяє оцінити стратегію соціально-економічного розвитку міста.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням А. Ключник, процес формування та дослідження розвитку економічного потенціалу територій повинен базуватися на таких підходах: історичному, логічному, герменевтичному, порівняльному, ціннісному (аксіологічному), системному, синергетичному, поведінковому (біхевіористському), кібернетичному, структурному, функціональному, комплексному, системно-функціональному, функціонально-структурному, нормативному, маркетинговому, оптимізаційному, аналітичному [3, с. 339].

Треба погодитись з думкою І. Саврас про те, що маркетинг території – це діяльність органів місцевої влади, спрямована на підвищення конкурентоспроможності території, задоволення потреб потенційних споживачів її ресурсів та визначення основних напрямків розвитку території за рахунок виділення і оптимального використання конкурентних переваг цієї території [7, с. 164]. Автор наголошує, що саме маркетинг території дозволяє за допомогою маркетингових інструментів оцінити конкурентні переваги та унікальні риси території, недоліки та загрози її розвитку, визначити основні напрями стратегічного розвитку території та інше [7, с. 167].

На думку Лисенко С.М, для реалізації своєї цільової орієнтації маркетинг територій виробляє комплекс заходів, найважливішими з яких є SWOT-аналіз (аналіз сильних та слабких сторін, можливостей і загроз), аналіз і вибір цільових ринків і позиціонування (визначення нинішніх і бажаних позицій) територій. Оскільки SWOT-аналіз в загальному вигляді не містить економічних категорій, його можна застосовувати до будь-яких організацій, окремих людей, територій і країн для побудови стратегій в найрізноманітніших областях діяльності. [5, с. 220]

У нашому дослідженні, в якості інструменту оцінки стратегії соціально-економічного розвитку територій пропонується використовувати комплексну систему показників. Ця система повинна вирішувати три основні завдання:

1. Попередній аналіз ситуації територій. Коло міських проблем з більшим чи меншим ступенем глибини описується набором формалізованих показників. Аналіз цих показників в динаміці, їх порівняння з аналогічними показниками в інших містах України або з певними нормативними значеннями дозволяє виявити критичні проблемні сфери і потенційні «полюси зростання».

2. Оцінка очікуваного ефекту від заходів, запропонованих у стратегії. Масив інформації, що постійно розширюється, дозволяє розраховувати очікуваний ефект від реалізації намічених стратегічних цілей. Це, в свою чергу, дозволяє оцінити ефект від стратегії до моменту її прийняття.

3. Моніторинг та оцінка виконання визначених стратегічних цілей. Періодичні інформаційні «зрізи» ситуації в місті використовуються для оцінки заходів, визначених в стратегії, а також її ефективності. Таким чином, створюється основа для реалізації механізму «зворотного зв'язку» в ході муніципального управління, необхідної корекції середньо-і довгострокового планування, уточнення поточних планів.

Розробку комплексної системи показників, яка відповідає вищевикладеним принципам і дозволяє оцінити стратегію соціально-економічного розвитку території, необхідно здійснювати за такими основними етапами:

1. Ідентифікація процесів та інтегральних показників, що дозволяють їх оцінити.
2. Визначення змісту інтегральних показників.
3. Визначення методів оцінки та процедур обробки первинних даних з метою отримання узагальнюючих індикаторів.
4. Визначення основних джерел даних, необхідних для обчислення показників.

Ідентифікація процесів і оцінюючих їх інтегральних показників. Виокремлення процесів базується на чітко сформульованих цілях дослідження і бажаних кінцевих результатах аналізу. В даному випадку мета полягає в аналізі динаміки процесів, що відбуваються у містах та оцінці рівня його соціально-економічного розвитку.

О. Карлова, Ю. Лега, Т. Качала, Н. Лега, Я. Суха подібний підхід розглядали в роботах по аналізу процесів на рівнях міського комплексу та регіону [2, с. 385; 4, с. 211-216]. У контексті ж досліджуваної проблеми від процесів, що проходять на рівні регіону, перейдемо до процесів, характерних саме для міста, і на підставі їх розробимо комплексну методику оцінки рівня соціально-економічного розвитку територій.

Процеси відтворення і розвитку, життєдіяльності населення і діяльності господарюючих суб'єктів є значимими для міста. Ці процеси можуть контролюватися і корегуватися регіональними органами управління, а результати їх оцінки дозволять визначити досягнуті у місті результати. Регулюючий вплив державних органів управління хоча дозволяє суттєво змінити соціально-економічну ситуацію в місті, але на місцевому рівні він практично не може бути скорегований чи змінений, тому дані процеси при розробці показників оцінки соціально-економічного розвитку у місті враховуватися не будуть. Виходячи з цього, представляється необхідним сформулювати інтегральні показники, що наочно ілюструють процеси, які відбуваються на регіональному рівні:

1. Комплексний показник соціально-економічного розвитку міста.
2. Інтегральний показник соціального розвитку міста (інтегральний індикатор першого рівня).
3. Інтегральний показник економічного розвитку міста (інтегральний індикатор першого рівня).

Вищезазначені інтегральні індикатори першого рівня розраховуються з використанням інтегральних індикаторів другого рівня: якості життя, забезпечення, соціальної напруги, соціальної стратифікації, розвитку системи освіти, розвитку медицини, стану навколишнього середовища, розвитку малого бізнесу, інвестиційної активності, бюджетного забезпечення економічного розвитку, які характеризують процеси, що протікають у місті.

Наступний етап процесу розробки системи показників – це визначення змісту (наповнення) інтегральних показників. Традиційна система показників соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць розгортається в три рівні:

1. Первинні показники – це показники, які можуть бути отримані безпосередньо зі статистичних джерел (державної або муніципальної статистики, внутрішньої звітності). База первинних показників служить основою для підготовки розрахункових індикаторів.

2. Часткові індикатори – показники, що демонструють динаміку змін первинних показників.

3. Зведені індекси – це комплексні показники, що характеризують процеси, що відбуваються у місті і дозволяють відслідковувати загальну динаміку його розвитку.

Визначення комплексного показника соціально-економічного розвитку міста слід здійснювати в такій послідовності:

1 крок: Кожному показнику присвоюється номер, що складається з номера інтегрального показника, номера індикатора і порядкового номера показника (табл. 1.). Визначення вагових коефіцієнтів показників проводиться методом групових (колективних) експертних оцінок. Цей метод порівняно з індивідуальною оцінкою більш об'єктивний, і значення, отримані на його основі, можуть з великою часткою ймовірності відображати реальну ситуацію у місті.

Таблиця 1

Етапи оцінки тенденцій і динаміки соціально-економічних змін у місті*

Етапи	Процедури		
1	Встановлення мети та завдань оцінки		
2	Ідентифікація процесів розвитку, вибір часткових показників, що дозволяють оцінити їх напрям та інтенсивність		
3	Систематизація та формування груп часткових показників, визначення переліку та вагомості інтегральних показників для характеристики рівня соціально-економічного розвитку		
	<i>Процес/ Інтегральні індикатори першого рівня</i>	<i>Інтегральні індикатори другого рівня, що характеризують інтенсивність **</i>	<i>Кількість часткових індикаторів, що використовуються для розрахунку інтегральних</i>
	Соціальний розвиток	Якості життєзабезпечення (0,25)	25
		Соціальної напруги (0,15)	6
		Соціальної стратифікації (0,15)	3
		Розвитку системи освіти (0,15)	6
		Розвитку медицини (0,15)	5
		Стану навколишнього середовища (0,15)	4
	Економічний розвиток	Розвитку реального сектору економіки (0,35)	6
		Розвитку малого бізнесу (0,3)	2
Інвестиційної активності (0,25)		2	
Бюджетного забезпечення економічного розвитку (0,1)		2	
4	Визначення основних джерел даних, необхідних для розрахунку часткових індикаторів, збір та узагальнення інформації		
5	Розрахунок часткових та інтегральних індикаторів, визначення рівня соціально-економічного розвитку міста		
6	Визначення (коригування) пріоритетних напрямів соціально-економічного розвитку міста		

* розробка автора

** в дужках вказано вагові коефіцієнти інтегральних показників другого рівня, що використовується в процесі розрахунку інтегрального показника першого рівня

Для отримання більш надійних результатів експерти були розділені на дві групи: експерти з адміністрації міста та експерти з наукових шкіл, які займаються проблемами соціально-економічного розвитку міста. Оцінка достовірності отриманих результатів багато в чому залежить від компетенції експертів, що входять в експертну комісію. Для кількісного опису характеристик експертів з адміністрації міста, використано метод, заснований на обчисленні відносних коефіцієнтів компетентності за результатами висловлювання спеціалістів про склад експертної групи.

За результатами опитування була складена матриця, в рядках і стовпцях якої записувалися прізвища експертів, а елементами таблиці були змінні.

$$x_{sj} = \begin{cases} 1, & \text{якщо } j\text{-ий експерт назвав } i\text{-го} \\ 0, & \text{якщо } j\text{-ий експерт не назвав } i\text{-го} \end{cases}, \quad (1)$$

Відносні коефіцієнти компетентності h -порядку для кожного експерта мають вигляд:

$$K_i^h = \frac{\sum_{j=1}^m x_{sj} k_j^{h-1}}{\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^m x_{sj} k_j^{h-1}}, \quad (i = \overline{1, m}; \quad h = 1, 2, \dots), \quad (2)$$

де m – число експертів в списку,

h – порядковий номер коефіцієнта компетентності.

Експертам двох груп ставилося завдання: оцінити важливість динаміки первинного показника (індикатора або інтегрального показника) у вигляді відповідного числа v , що означає значимість його для рівня соціально-економічного розвитку міста в межах від 0 до 1 з кроком 0,05, при чому в межах одного індикатора (або інтегрального показника) сума значущості його складових повинна дорівнювати одиниці, тобто $\sum v = 1$.

Перевірка за критерієм Колмогорова визначає достовірність отриманих результатів за попередньо визначеним ступенем ймовірності на незначних обсягах досліджуваної сукупності за наступною формулою:

$$\lambda = \frac{D \max}{\sqrt{N}}, \quad (3)$$

де $D \max$ - максимальна розбіжність між частотами,

N – об'єм сукупності.

Узгодження думок експертів проводилось як у межах кожної групи експертів, так і по їх загальній сукупності. Отримані в результаті розрахунків дані підтвердили гіпотезу про узгодженість двох груп експертів, а також вказали на високу однорідність отриманих результатів. Крім цього, експертний та аналітичний досвід спеціалістів, задіяних при визначенні вагових коефіцієнтів, не дозволяє сумніватися в продуманості та достовірності отриманих значень.

2 крок: Розрахунок часткових індикаторів. Часткові індикатори характеризують динамічні зміни часткових показників соціально-економічного розвитку міста і розраховуються за формулою (4) для показників-стимуляторів та формулою (5) для показників-дестимуляторів соціально-економічного розвитку:

$$\begin{aligned}
 ЧI_{ji} &= \frac{\Pi_{ji}}{\Pi_{ji-1}}, & (4) & & ЧI_{ji} &= \frac{\Pi_{ji-1}}{\Pi_{ji}}, & (5)
 \end{aligned}$$

де $ЧI_{ji}$ – частковий індикатор соціально-економічного розвитку (в i -тому році);

Π_{ji} – абсолютне значення часткового показника в i -тому році;

Π_{ji-1} – абсолютне значення часткового показника в році, що передує i -тому.

Вибір співвідношення $\frac{\Pi_{поточний}^t}{\Pi_{базовий}^t}$ або $\frac{\Pi_{базовий}^t}{\Pi_{поточний}^t}$ в формулах (4) і (5) залежить від значущості динаміки показника для міста. Якщо динаміка зростання показника позитивно позначається на рівні його соціально-економічного розвитку (наприклад, капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища в розрахунку на 10000 осіб населення, тис. грн., відношення середньомісячної заробітної плати до прожиткового мінімуму тощо), то використовується вираз і для розрахунків застосовується формула (4), якщо ж динаміка зниження показника може характеризуватися як позитивні явища (наприклад, дитяча смертність, частка населення, що має дохід нижче прожиткового мінімуму, рівень безробіття тощо), то застосовується вираз і формула (5).

3 крок: Визначення величини інтегральних показників. Інтегральні індикатори другого рівня, що характеризують інтенсивність процесів соціально-економічного розвитку міста, розраховуються за формулою:

$$I_{p_{ji}} = \sum_{j=1}^n B_{ji} \cdot ЧI_{ji}, \quad (6)$$

де $I_{p_{ji}}$ – інтегральний індикатор соціально-економічного розвитку другого рівня;

$ЧI_{ji}$ – частковий індикатор соціально-економічного розвитку;

B_{ji} – ваговий коефіцієнт j -того часткового індикатору в інтегральному індикаторі другого рівня;

n – кількість часткових індикаторів в j -тому інтегральному індикаторі другого рівня.

Порядок розрахунку інтегральних індикаторів першого рівня є подібним до попереднього:

$$I_{сеп_{ji}} = \sum_{j=1}^n BIP_{ji} \cdot I_{p_{ji}}, \quad (7)$$

де $I_{сеп_{ji}}$ – інтегральний індикатор соціально-економічного розвитку першого рівня;

$I_{p_{ji}}$ – інтегральний індикатор соціально-економічного розвитку другого рівня;

WIP_{ji} – ваговий коефіцієнт j -того інтегрального індикатора соціально-економічного розвитку (другого рівня).

n – кількість інтегральних індикаторів другого рівня в j -тому інтегральному індикаторі першого рівня.

Комплексний індикатор соціально-економічного розвитку розраховується як середнє арифметичне індикаторів першого рівня і дозволяє оцінити загальний рівень розвитку міста, визначити інтенсивність та напрям його динамічних змін, а також спрогнозувати тенденції розвитку регіональної соціально-економічної системи. Показник комплексного індикатора соціально-економічного розвитку можливо використовувати як інструмент діагностики при порівняльному аналізі діяльності органів виконавчої влади великого міста за звітний і ретроспективний періоди. Завершальним етапом розробки системи показників для оцінки рівня соціально-економічного розвитку великого міста є визначення основних джерел даних, необхідних для обчислення показників. Переважна більшість первинних показників, що використовуються для розрахунку часткових індикаторів є статистичними даними, що публікуються головними управліннями Державної служби статистики в регіонах України.

Висновки. Отже, підвищення соціальних стандартів життя в містах України є однією з пріоритетних задач періоду реформування економіки регіонів та децентралізації влади. Ефективна реалізація поставлених задач можлива завдяки прийняттю рішень органами місцевого самоврядування після оцінки та прогнозу перспектив розвитку певних територій. Подібну оцінку спеціалісти рекомендують проводити за допомогою інструментів маркетингу, використання яких дасть орієнтир на сталий розвиток територій і їх економічного потенціалу.

Список використаних джерел

1. Буднікевич І.М., Антохова І. Роль специфічних елементів комплексу маркетингу у формуванні та реалізації сучасних концепцій розвитку міста. № 6 (126) листопад-грудень 2013 р. с.33-39.<http://skhid.com.ua/article/view/20463>
2. Карлова О.А. Визначення ступеню підготовленості та елементів стратегії управління міського комплексу до інноваційних змін / «Науковий вісник. Економічні науки» (27) 2014. – с. 383-391.
3. Ключник А.В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України: Монографія – Миколаїв: 2011. - 468 с.
4. Лега Ю. Г. Територіально-функціональна організація соціального комплексу регіону (на прикладі житлово-комунального господарства) / Ю. Г. Лега, Т. М. Качала, Н. Ю. Лега, Я. А. Суха. – Черкаси : Брама-Україна, 2010 – с. 335.
5. Лисенко С.М. Swot-аналіз як інструмент маркетингової стратегії розвитку території / Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону, 2011 – с.219-225
6. Марлен П. Город. / П. Марлен. – М.: Прогресс, 1977. – 262 с.
7. Саврас І.З. Використання маркетингових інструментів для оцінки перспектив розвитку території / Вісник соціально-економічних досліджень, 2013 рік, випуск 2 (49), ч. 1. – с.163-167

8. Стратегічні пріоритети та механізми інноваційного розвитку сільських територій Західного регіону України: [монографія] / За ред. д.е.н. В.В. Борщевського, д.е.н. Т.Г. Васильціва. – Львів: Аверс, 2014. – 176 с.

Список використаних джерел у транслітерації/References

1. Budnikevych I.M., Antokhova I. Rol spetsyfichnykh elementiv kompleksu marketynhu u formuvanni ta realizatsii suchasnykh kontseptsii rozvytku mista. № 6 (126) lystopad-hruden 2013 r. S.33-39. <http://skhid.com.ua/article/view/20463>
2. Karlova O.A. Vyznachennia stupenu pidhotovlenosti ta elementiv stratehii upravlinnia miskoho kompleksu do innovatsiinykh zmin./«Naukovyi visnyk BDFEU. Ekonomichni nauky» (27) 2014. – s. 383-391.
3. Kliuchnyk A.V. Formuvannia ta rozvytok ekonomichnoho potentsialu silskykh terytorii Ukrainy: Monohrafiia – Mykolaiv: 2011. - 468 s.
4. Leha Yu. H. Terytorialno-funktsionalna orhanizatsiia sotsialnoho kompleksu rehionu (na prykladi zhytlovo-komunalnoho hospodarstva) / Yu. H. Leha, T. M. Kachala, N. Yu. Leha, Ya. A. Sukha. – Cherkasy : Brama-Ukraina, 2010 – S. 335.
5. Lysenko S.M. Swot-analiz yak instrument marketynhovoї stratehii rozvytku terytorii / Aktualni problemy ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku rehionu, 2011 – s.219-225.
6. Marlen P. Horod. / P. Marlen. – M.: Prohress, 1977. – 262 s.
7. Savras I.Z. Vykorystannia marketynhovykh instrumentiv dlia otsinky perspektyv rozvytku terytorii / Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen, 2013 rik, vypusk 2 (49), ch. 1. – s.163-167.
8. Stratehichni priorytety ta mekhanizmy innovatsiinoho rozvytku silskykh terytorii zakhidnoho rehionu Ukrainy: [monohrafiia] / Za red. d.e.n. V.V. Borshchevskoho, d.e.n. T.H. Vasylytsiva. – Lviv: Avers, 2014. – 176 s.

ANNOTATION MARKETING COMPONENTS IN MANAGEMENT OF AREAS DEVELOPMENT

**KALASHNIKOVA Christina, Candidate of Economic Sciences,
Senior Teacher of the Department of Management and Administration,
Kharkiv National University of Urban Economy named after O.M. Beketov
(Kharkiv)**

Modern problems of social and economic changes in the cities are investigated. The aim of this work is the research of marketing components in the management of areas development through the use of complex system of indicators which allows evaluating the strategy for social and economic development of the city.

The problem of areas marketing is grounded. Search of the ways of their solutions is given. As a tool for assessment of social and economic development of territories to use a complex system of indicators is proposed. This system should solve three major tasks: a preliminary analysis of the situation of territories, an assessment of the expected effect of the measures, proposed in the strategy, monitoring of the implementation of certain strategic objectives.

Keywords: territory, city, social and economic development, marketing components, the complex system indicators, integral index, the indicator, the weight coefficient.

Tabl. 1, Lit. 8.

**АННОТАЦИЯ
МАРКЕТИНГОВЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ В УПРАВЛЕНИИ
РАЗВИТИЕМ ТЕРРИТОРИЙ**

***КАЛАШНИКОВА Кристина Игоревна,**
кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры
менеджмента и администрирования,
Харьковский национальный университет городского
хозяйства имени А.М.Бекетова
(г. Харьков)*

Исследованы современные проблемы социально-экономических изменений в городах. Целью работы определено исследование маркетинговых составляющих в управлении развитием территорий путем использования комплексной системы показателей, которая позволяет оценить стратегию социально-экономического развития города.

Обоснована проблема маркетинга территорий. Приведен поиск путей их решения. Предложено в качестве инструмента оценки стратегии социально-экономического развития территорий использовать комплексную систему показателей. Эта система должна решать три основные задачи: предварительный анализ ситуации территорий, оценку ожидаемого эффекта от мероприятий, предлагаемых в стратегии, мониторинг выполнения определенных стратегических целей.

Ключевые слова: территория, город, социально-экономическое развитие, маркетинговые составляющие, комплексная система показателей, интегральный показатель, индикатор, весовой коэффициент.

Tabl. 1, Лит. 8.

Інформація про автора

КАЛАШНИКОВА Христина Ігорівна - кандидат економічних наук, старший викладач кафедри менеджменту і адміністрування, Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова (e-mail: kristall0311@gmail.com)

KALASHNIKOVA Christina - Candidate of Economic Sciences, Senior Teacher of the Department of Management and Administration, Kharkiv National University of Urban Economy named after O.Beketov (e-mail: kristall0311@gmail.com)

КАЛАШНИКОВА Кристина Игоревна - кандидат экономических наук, старший преподаватель кафедры менеджмента и администрирования, Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.М. Бекетова (e-mail: kristall0311@gmail.com)

